

ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНІ Й НАЦІОНАЛЬНО-СПЕЦИФІЧНІ МОВНІ РЕАКЦІЇ У КОНФЛІКТНОМУ ДИСКУРСІ ВІЙСЬКОВИХ УКРАЇНИ ТА США: МОДЕЛЬ АНАЛІЗУ

У статті обґрунтовано модель аналізу інтернаціональних і національно-специфічних мовних реакцій у конфліктному дискурсі військових України та США. Автор звертається до визначення поняття моделі аналізу; дискурсу, зокрема конфліктного й військового; поведінки, зокрема мовної; комунікативних стратегій; міжкультурної комунікації і рівнів, на яких вона реалізується: макрокультури, мікрокультури й субкультури. У результаті були встановлені етапи аналізу мовних реакцій військових України і США в конфліктному дискурсі: узагальнення інформації; аналіз текстів; комунікативні стратегії й тактики в конфліктному дискурсі як реакція на агресію з миротворчими намірами.

Ключові слова: модель аналізу, конфліктний дискурс, мовні реакції, військовий дискурс, міжкультурна комунікація.

Старух В. А. Интернациональные и национально-специфические языковые реакции в конфликтном дискурсе военных Украины и США: модель анализа. В статье обосновывается модель анализа интернациональных и национально-специфических языковых реакций в конфликтном дискурсе военных Украины и США. Автор обращается к определению понятия модели анализа; дискурса, в том числе конфликтного и военного; поведения, в том числе языкового; коммуникативных стратегий; межкультурной коммуникации и уровней, на которых происходит ее реализация: макрокультуры, микрокультуры и субкультуры. В результате были установлены этапы анализа языковых реакций военных Украины и США в конфликтном дискурсе: обобщение информации; анализ текстов; коммуникативные стратегии и тактики в конфликтном дискурсе как реакция на агрессию и с миротворческими намерениями.

Ключевые слова: модель анализа, конфликтный дискурс, языковые реакции, военный дискурс, межкультурная коммуникация.

Starukh V.O. International and Specific National Linguistic Reactions in the Conflict Discourse of the Ukrainian and US Military: Analysis Model. Nowadays the Ukrainian army has extended the friendly relations with the armies of other countries. The Ukrainian militaries take part in the international peacekeeping missions. So, it is crucial to know the peculiarities of language behaviour in the conflict situations. The communicative culture of the military of different countries has both similar and different features. There are not many works about the language behaviour in the conflict discourse which can be an obstacle to performing of joint combat missions. Above mentioned facts indicate our research as topical.

The aim of our research is to ground the analysis model of international and specific national linguistic reactions in the conflict discourse of the Ukrainian and US militaries. So the object is the conflict discourse in the process of communication between the militaries. The subject is the analysis model of international and specific national linguistic reactions in the conflict discourse of the Ukrainian and US militaries. In order to achieve the aim we need to solve the objectives: 1) to give definitions of analysis model; discourse, including conflict and military discourse; behaviour, including language behaviour; communicative strategies; intercultural communication and the levels at which it is realized: macroculture, microculture and subculture ; 2) to determine ways of identifying the linguistic reactions in the conflict discourse; 3) to determine stages of the analysis model.

The results of our research give us an opportunity to determine the ways of identifying the linguistic reactions in the conflict discourse: 1) linguistic analysis of a text, film, book, fiction, Internet-resources; 2) poll.

The analysis model of linguistic reactions of the Ukrainian and US militaries in the conflict discourse comprises the following stages: 1) generalization of information about occupational communicative culture of the military; 2) text analysis created by the militaries in the conflict discourse in order to identify international features of linguistic worldview (international concepts) and specific national; 3) communicative strategies and tactics used in the conflict discourse as a reaction to aggression; 4) communicative strategies and tactics, used in the conflict discourse, with peacekeeping intentions.

The prospect for the further research is the practical implementation of the grounded model.

Key words: *analysis model, conflict discourse, linguistic reactions, military discourse, intercultural communication.*

Конфліктний дискурс уже давно привертає увагу конфліктологів, психологів, соціологів. Оскільки в будь-якій ситуації вирішення конфліктних проблем здійснюється через мову, дослідження механізмів названого явища почалося і в мовознавстві й теорії комунікації [2; 4; 10]. При цьому більше уваги приділялося відповідному комплексу питань на матеріалі однієї мови. В умовах стрімкого розвитку міжнародних відносин стала помітною прогалина: вичерпно не вивчені особливості мовної поведінки представників різних комунікативних макрокультур і субкультур. Тим часом відомо, що невдало побудована мовна поведінка в конфліктному дискурсі може стати причиною і простих комунікативних невдач, і серйозного загострення спілкування [2: 148].

Особливо важливим є вивчення мовної поведінки в конфліктному дискурсі військової сфери спілкування – в офіційних і неофіційних ситуаціях. В умовах сьогодення перед українською армією стало питання про розширення дружніх зв'язків з арміями інших країн. Стрімко розвивається і розширюється співробітництво і кооперація з НАТО. Українські військові беруть активну участь у міжнародних миротворчих місіях. На тлі поширення міжнародного співробітництва у військовій сфері обізнаність із питаннями мовної поведінки в ситуації конфлікту стає очевидною.

У військовому дискурсі різних країн є багато спільних ознак, що можна пояснити специфікою професійної діяльності названої галузі і, як результат, професійної комунікативної субкультури. Проте є і відмінності [7; 8]. Відсутність достатньої кількості досліджень мовної поведінки в конфліктному дискурсі може стати перешкодою в спільному виконанні службово-бойових завдань. Викладене свідчить про актуальність теми нашого дослідження.

Огляд теоретичних джерел із проблем лінгвоконфліктології показав, що в цілому в науці створено теоретичні засади аналізу мовної поведінки в конфліктному дискурсі [2], проте виявлення інтернаціональних і національно-специфічних мовних реакцій військових різних країн ще не проводилося. Поки що не обґрунтовано моделі дослідження названої проблеми в аспекті, обраному в цій роботі. Викладене зумовило вибір об'єкта й предмета дослідження, формулювання його мети та конкретних завдань.

Мета дослідження – обґрунтувати модель аналізу інтернаціональних та національно-специфічних мовних реакцій в конфліктному дискурсі військових України та США.

Об'єктом дослідження є конфліктний дискурс у спілкуванні військових. Предметом — модель аналізу інтернаціональних і національно-специфічних мовних реакцій у конфліктному дискурсі військових України та США.

Матеріалом дослідження слугували теоретичні джерела з лінгвістичної конфліктології, прагматичної й когнітивної лінгвістики, міжкультурної комунікації.

Будь-яке дослідження має починатися із уточнення понять. Наше дослідження вимагає виявлення сутності декількох понять. Передусім це поняття моделі аналізу, дискурсу, зокрема конфліктного.

Термін **модель** інтерпретуємо в роботі як сукупність ознак, які визначають концептуальні засади дослідження, використання методів і прийомів аналізу, відбір матеріалу та послідовність дій, спрямованих на розв'язання поставлених завдань.

Оскільки в полі зору поставлені мовні реакції, постає необхідність визначити названий термін. Конфліктний дискурс розглядаємо на прикладі військового спілкування, що спонукає до узагальнення інформації про субкультуру військових. Спрямованість роботи на визначення інтернаціональних та національно-специфічних ознак вимагає апелювати до проблем міжкультурної комунікації.

Звертаючись до обґрунтування нашої інтерпретації поняття військового дискурсу, зауважимо, що в роботі орієнтуємося на визначення терміну **дискурс**, подане в лінгвістичній енциклопедії: «... зв'язний текст у сукупності з екстралінгвістичними — прагматичними, соціокультурними, психологічними й іншими факторами; текст, узятий в аспект події; мовлення, розглянуте як цілеспрямована соціальна дія, як компонент, що бере участь у взаємодії людей і механізмах їхньої свідомості (когнітивних процесах)» [3: 136-137]. Виходячи з наведеного, **військовий дискурс** розуміємо як будь-який текст — усний чи письмовий, — створений військовими і зумовлений особливостями соціального контексту, умовами спілкування в широкому сенсі. Тож військовий дискурс — це мовна діяльність, пов'язана з військовою сферою [2: 108].

Конфліктний дискурс визначаємо як «різновид дискурсивної діяльності, процес і результат мовленнєво-комунікативної взаємодії конфронтаційного характеру в сукупності її лінгвальних і позалінгвальних аспектів» [10: 56].

Конфліктний дискурс завжди пов'язаний із протистоянням й агресією, він завжди передбачає акцію й реакцію. Вважаємо, що сама реакція на акцію є інтернаціональною ознакою, спосіб реакції може бути й національно-специфічним.

Спілкування сторін, задіяних у конфлікті, здійснюється через мову. У зв'язку із цим поведінка в конфліктній ситуації не може розглядатися у відриві від мовних стратегій і тактик [4: 77]. Для успішної нейтралізації конфлікту велике значення мають відповідні вербальні поведінкові реакції. Психологи глумачать поняття **поведінка** як «зовнішній вияв діяльності, системі дій біологічного індивіда, спрямовану на підтримання свого існування» [9: 385]. Виходячи із цього, ми визначаємо **мовну поведінку** як систему

мовних дій, спрямованих на досягнення мети й зумовлених особливостями комунікативної культури суб'єкта мовлення. Для розв'язання конфлікту на кожному етапі його розвитку можуть бути використані комунікативні стратегії з метою його нейтралізації.

Еталонні уявлення про мовну поведінку в конфліктному дискурсі можна подати так. На першому етапі з'являється причина для конфлікту, яка обговорюється засобами мови. Ефективними стратегіями на цьому етапі є стратегія ввічливості, співробітництва і кооперації. На другому етапі протилежна сторона реагує на поставлену проблему. Важливо, щоб спосіб викладення її позиції не містив мовних сигналів агресії, конфронтації та категоричності. Найбільш ефективними є комунікативні стратегії толерантності, ввічливості, співробітництва, солідарності й кооперації. На третьому етапі завершується обговорення болючого питання, коли мовна стратегія спрямована на мир і співробітництво в його рішенні [2: 135].

Викладаючи інформацію про еталонні уявлення, ми усвідомлювали, що в реальному житті вони реалізовані рідко. Отже, у моделі нашого дослідження вважаємо за необхідне виявити типи відхилень і девіацій, поширених у комунікативних культурах військових України та США.

Як відомо, дискурс військових відрізняється від дискурсу цивільних. Головною відмінністю є наявність у військовому дискурсі субординації, коли чітко регламентуються відносини між військовослужбовцями залежно від їхнього звання. Крім того, для військового дискурсу характерна чіткість і структурованість [6]. Військовослужбовцям як України, так і США доводиться брати участь у вирішенні військових конфліктів. Сам факт такої участі є інтернаціональною ознакою. Проте умови її здійснення відрізняються, різним є соціальний контекст, у силу чого в мовній поведінці реалізовано різні концепти.

Військові США є складовою армії НАТО, виконують багато миротворчих і військових операцій за кордоном, ведучи бойові дії проти відомого ворога. На сьогодні головним полем діяльності військових України є участь в антитерористичній операції на сході країни. В умовах теперішньої гібридної війни агресор часто приховується. Отже, крім протистояння з відкритим ворогом, українським військовим доводиться боротися з прихованим, тобто швидше з ворожими ідеями, ніж із їх носіями.

Військовослужбовці США керуються «Правилами ведення бойових дій» (Rules of engagement), у яких прописані правила або директиви для військових сил і окремих військовослужбовців, що визначають обставини, умови, ступінь і спосіб застосування сили. Одним із двох основних керівництв є «Керівництво Сан Ремо з правил ведення бойових дій» (San Remo Rules of Engagement Handbook). Так, у частині 3 про використання сили протягом виконання операцій зазначено, що підрозділи й військовослужбовці мають право на самозахист проти атаки або ймовірної атаки; сила, яка не трактується як самозахист, також застосовується для виконання місії відповідно до національних і міжнародних законів; смертельна сила може бути використана проти осіб, які несуть ймовірну загрозу життю [11: 4-5].

Військовослужбовці України керуються Мінськими домовленостями, у яких зазначено, що забороняється застосовувати вогонь у певних районах; необхідно відвести важке озброєння від фактичної лінії зіткнення [5]. Ми неодноразово чули про порушення цих положень ворожими формуваннями, але українські війська дотримуються вимог, реалізуючи своєю поведінкою концепти **ЧЕСТЬ** і **ЧЕСНІСТЬ**.

Згадуючи концепти, ми переходимо до методів когнітивної лінгвістики, яка характеризує картину світу та її мовне вираження. Тип комунікативної особистості військового за когнітивними ознаками відповідає еталонній моделі і не має специфічно-національних різновидів: уся комунікативна діяльність базується навколо концептів **ПАТРІОТИЗМ**, **ОФІЦЕРСЬКА ЧЕСТЬ**, **ЗАХИСТ ВІТЧИЗНИ**, **ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВО-БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ** [2: 52]. У результаті аналізу керівних документів військовослужбовців України і США були виявлені ціннісні пріоритети [8]. Так, відповідно до Статуту для військовослужбовців України головними цінностями є: 1) вірність; 2) хоробрість; 3) повага; 4) відданість; 5) ініціативність. Для військовослужбовців США головними цінностями є: 1) loyalty (вірність); 2) duty (обов'язок); 3) fulfill your obligations (виконання зобов'язань); 4) respect (повага); 5) selfless service (самовіддана служба); 6) honor (честь); 7) integrity (чесність). Отже, ціннісні орієнтири військових цих країн є переважно схожими. Загалом ціннісні пріоритети військових є інтернаціональною ознакою, проте акценти й окремі ознаки мають національну специфіку. Із цього випливає необхідність введення до моделі дослідження, яку ми обґрунтовуємо, виявлення національної специфіки реалізації концептів у мові військових.

Прагматика, яка включає в себе соціальний контекст і комунікативні стратегії, також відіграє важливу роль у моделі аналізу мовних реакцій конфліктного дискурсу. Беручи за основу визначення **комунікативної стратегії** як «комплексу мовних дій, спрямованих на досягнення комунікативної мети» [1: 54], встановлюємо комунікативні стратегії, поширені у військовій галузі діяльності [2: 115-118]: 1) стратегія кооперації; 2) стратегія співробітництва; 3) стратегія конфронтації (або стратегія протистояння); 4) стратегія припинення комунікації; 5) стратегія позитивної/негативної ввічливості; 6) стратегія холодної ввічливості; 7) стратегія корпоративних стереотипів поведінки; 8) стратегія висміювання; 9) стратегія трансформації теми; 10) стратегії применшення чи перебільшення.

Більшість із зазначених стратегій є інтернаціональними, але мовна поведінка військових як представників окремої субкультури різних країн має різне вираження. Проте субкультури не є феноменом, відокремленим від нації, тому в кожній із них локалізуються риси національної макрокультури, загальнонародної і професійної. Вивчення комунікативних особливостей різних субкультур у їхній взаємодії між собою та з національною макрокультурою сприяє покращенню взаєморозуміння в різних сферах спілкування, а отже, і встановленню гармонійних стосунків у межах країни

[7]. Макрокультура, мікрокультура і субкультура – на цих рівнях реалізується **міжкультурна комунікація** [4: 64], яку ми визначаємо як сукупність різних форм (вербальних і невербальних) спілкування між особами, які належать до різних культур [4: 75]. **Макрокультуру** інтерпретуємо як сукупність традицій комунікації, притаманних континенту, етносу, національності. **Мікрокультура** тлумачиться як комплекс особливостей спілкування, притаманних соціальним групам у межах нації (мікрокультура молоді, військових – цивільних, професійні мікрокультури і т. ін.). Кожна людина має **субкультуру** – свою власну специфіку мовної поведінки, у якій відтворені особливості макрокультури і всіх мікрокультур, до яких вона належить (вік, освіченість, гендерний чинник, сім'я і т. ін.) [4: 26]. Отже, важливо, аби знання особливостей субкультури допомогли обрати мовну стратегію, адекватну відповідній ситуації, що забезпечить можливість ефективної комунікації між представниками однієї або різних країн, що і вимагає корекції поведінкових реакцій, у нашому випадку – у конфліктному дискурсі.

Виявлення мовних реакцій у згаданому дискурсі можливо двома способами:

1. Лінгвістичний аналіз тексту, фільму, книги, художнього твору, інтернет-ресурсів.

2. Проведення анкетування.

За умов аналогічних ситуацій спілкування військових України і США можна застосувати перший спосіб. У другому разі ми будемо проводити анкетування, моделюючи ідентичні ситуації і формулюючи запитання.

Викладені результати дослідження дозволяють нам зробити висновок, що модель аналізу мовних реакцій військових України і США в конфліктному дискурсі включає такі етапи:

- узагальнення інформації про професійну комунікативну культуру військових;

- аналіз текстів, створених військовими в конфліктному дискурсі, з метою виявлення інтернаціональних ознак мовної картини світу (інтернаціональних концептів) і національно-специфічних;

- виявлення комунікативних стратегій і тактик, що використовуються в конфліктному дискурсі як реакція на агресію;

- комунікативні стратегії і тактики, що використовуються в конфліктному дискурсі з миротворчими намірами.

Перспективою подальших розвідок вважаємо практичну реалізацію обґрунтованої моделі.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Иссерс О. С.** Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / О. С. Иссерс. – М. : ЛКИ, 2008. – Изд. 5-е. – 288 с. 2. **Комунікативна особистість** військовослужбовця Національної гвардії України в сучасному соціальному контексті : [монографія] / Л. М. Пеллепейченко, І. О. Лисичкіна та ін.; за редакцією докт. філол. наук, проф. Пеллепейченко Л. М. – Х. : НАНГУ, 2014. – 221 с. 3. **Лингвистический энциклопедический словарь** / [гл. ред. В.Н. Ярцева]. – М. : Сов. энциклопедия, 1990. – С. 136-137. 4. **Мовна комунікація** в діяльності сил охорони правопорядку: Теоретичні засади галузевої

комунікації : [монографія] / Л. М. Пелепейченко, І. О. Лисичкіна та ін.; за редакцією докт. філол. наук, проф. Пелепейченко Л. М. – Х. : АВВ МВС України, 2009. – 272 с.

5. **Опубликован полный текст** нового минского документа [Заголовок з екрану]. – Режим доступу: http://lb.ua/news/2015/02/12/295325_opublikovan_polniy_tekst_novogo.html

6. **Старух В. О.** Когнітивні засади формування комунікативної компетенції майбутніх офіцерів // Збірник тез доповідей науково-практичної конференції «Іншомовна підготовка працівників органів внутрішніх справ та фахівців із права». – К. : Національна академія внутрішніх справ, 2013. – С. 158-160.

7. **Старух В. О.** Комунікативні стратегії ввічливості у проекції на військовий дискурс України / В.О. Старух // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского.

Старух Вікторія Олександрівна – ст. викладач кафедри філології, перекладу та мовної комунікації Національної академії Національної гвардії України, Майдан Захисників України, 3, м. Харків, 61000, Україна.

Тел.: +38 0958025127

E-mail: viktorianna@ukr.net

<http://orcid.org/0000-0002-3194-2389>

Starukh Viktoriia Oleksandrivna – Senior Lecturer, Department of Philology, Translation and Lingual Communication, National Academy of the National Guard of Ukraine. Ukraine, 61000, Kharkiv, Zakhysnykiv Ukrayiny Sq., 3.